

УДК: 821.111'25:821.161.2

Відтворення англійських синестезійних метафор слухових відчуттів в українських перекладах

Жулавська О. О.

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології Сумського державного університету;
e-mail: o.gulawskay@gf.sumdu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3132-6877>;
GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com.ua/citations?user=OPOP_rIAAAAJ&hl=ru;
RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Olha_Zhulavska
(Суми)

Метою статті є виявлення когнітивних моделей, що лежать у підґрунті англійських метафоричних дескрипцій слухових відчуттів та їх українських перекладів. Для досягнення цієї мети застосовується методологічний інструментарій перекладацького аналізу на рівні когнітивних моделей, який визначає їх лексико-граматичні особливості, і, відповідно методи/трансформації при перекладі. Синестезійні метафоричні дескрипції слухових відчуттів розуміються як мовні/мовленнєві одиниці (вільні словосполучення/висловлювання) які репрезентують слухові відчуття в термінах відчуттів іншого модусу, де модус тлумачимо як «знакову систему, яка піддається інтерпретації, завдяки специфічному перцептивному процесу», який «пов'язує кожен із модусів з одним із п'яти відчуттів». Розрізняють п'ять основних видів відчуттів, а саме: нюх, смак, дотик, слух та зір, які є екстерорецептивні за своєю природою. В ієрархії ментальних структур, які лежать в основі нашої мовленнєвої діяльності, модуси відчуттів співвідносні з базовими доменами досвіду, виділеними Р. Ленекером. У синестезійної метафори і джерельний і цільовий домен є базовими: TASTE is TOUCH; SMELL is TOUCH / TASTE / TEMPERATURE. Застосування інструментарію когнітивної метафори дозволило виявити 3 базових моделі синестезійних метафоричних дескрипцій слухових відчуттів та їх специфікації, а саме: ЗВУК є ОРІЄНТИР У ПРОСТОРИ НИЗ/ВЕРХ, ЗВУК є ДОТИК/ТИСК, ЗВУК є ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ. Найчастіше актуалізується синестезійна метафорична модель ЗВУК є ОРІЄНТИР У ПРОСТОРИ НИЗ/ВЕРХ, далі йдуть моделі: ЗВУК є ДОТИК/ТИСК (специфікується моделлю ЗВУК є ВІДЧУТТЯ ТЕКСТУРИ ОБ'ЄКТА) та ЗВУК є ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ (специфікується моделями: ЗВУК є КОЛІР; ІНТЕНСИВНІСТЬ ЗВУКУ є ІНТЕНСИВНІСТЬ СВІТЛА/КОЛЬОРУ; ЗВУК є ВІДЧУТТЯ ФОРМИ ОБ'ЄКТА; ЗВУК є ВІДЧУТТЯ РОЗМІРУ ОБ'ЄКТА. Було виявлено, що оригінальні синестезійні метафоричні моделі слухових відчуттів втрачено у 64% перекладів, збережено у 32% перекладів, замінено у 4% перекладів від їх загальної кількості. Найчастіше втрачається модель ЗВУК є ОРІЄНТИР У ПРОСТОРИ – НИЗ :: ВЕРХ; найчастіше зберігається модель ЗВУК є ДОТИК; в моделі ЗВУК є КОЛІР існують випадки заміни метафоричної моделі при перекладі.

Ключові слова: дескрипція, когнітивна модель, модус, синестезійна метафора, переклад.

Жулавская О.А. Отображение английских синестезийных метафор слуховых ощущений в украинских переводах. Цель статьи состоит в выявлении когнитивных моделей, лежащих в основе английских метафорических дескрипций слуховых ощущений. Для достижения этой цели используется методологический инструментальный переводческого анализа на уровне когнитивных моделей, который выявляет их лексико-грамматические особенности, и, соответственно, методы/способы перевода. Синестезийные метафорические дескрипции слуховых ощущений понимаем как языковые единицы (свободные словосочетания или высказывания), репрезентирующие слуховые ощущения в терминах другого модуса, где модус понимаем как «знаковую систему, которая поддается интерпретации через специфический перцептивный процесс, связывающий каждый модус с одним из пяти ощущений». Различают пять основных, экстерорецептивных по своей природе, видов ощущений: обоняние, вкус, осязание, слух, зрение. В иерархии ментальных структур, лежащих в основе нашей языковой деятельности, модусы ощущений соотносятся с базовыми доменами опыта, выделенными Р.Ленекером. В синестезийной метафоре исходный и целевой домены – базовые TASTE is TOUCH; SMELL is TOUCH / TASTE / TEMPERATURE. применение инструментария когнитивной метафоры позволило выявить 3 базовые модели синестезийных метафорических дескрипций слуховых ощущений и их спецификации: ЗВУК как ОРИЕНТИР в ПРОСТРАНСТВЕ НИЗ/ВЕРХ, ЗВУК как ПРИКОСНОВЕНИЕ/ДАВЛЕНИЕ, ЗВУК как ЗРИТЕЛЬНЫЕ ОЩУЩЕНИЯ. Наиболее часто актуализируется синестезийная метафорическая модель ЗВУК как ОРИЕНТИР в ПРОСТРАНСТВЕ НИЗ/ВЕРХ, дальше идут модели: ЗВУК как ПРИКОСНОВЕНИЕ/ДАВЛЕНИЕ (специфицируется моделью ЗВУК как ОЩУЩЕНИЕ ТЕКСТУРЫ ОБЪЕКТА) и ЗВУК как ЗРИТЕЛЬНЫЕ ОЩУЩЕНИЯ (специфицируется моделями ЗВУК как ЦВЕТ, ИНТЕНСИВНОСТЬ ЗВУКА как ИНТЕНСИВНОСТЬ СВЕТА/ЦВЕТА, ЗВУК как ОЩУЩЕНИЕ ФОРМЫ ОБЪЕКТА, ЗВУК как ОЩУЩЕНИЕ РАЗМЕРА ОБЪЕКТА). Было обнаружено, что оригинальные синестезийные метафорические модели теряются в 64% переводов, сохраняются в 32% переводов, заменяются в 4% пере-

водов. Наиболее часто теряется модель ЗВУК как ОРИЕНТИР в ПРОСТРАНСТВЕ НИЗ/ВЕРХ, сохраняется модель ЗВУК как ПРИКОСНОВЕНИЕ/ДАВЛЕНИЕ, в модели ЗВУК как ЗРИТЕЛЬНЫЕ ОЩУЩЕНИЯ наблюдаются смена метафорической модели.

Ключові слова: дескрипция, когнитивная модель, модус, синестезийная метафора, перевод.

Zhulavska O.O. Rendering English Synesthetic Metaphors of Hearing Senses in Ukrainian Translations. This research aims at revealing cognitive models that licence English-Ukrainian translations of synesthetic metaphors of hearing senses. To reach this aim it employs methodological tools of cognitive translation analysis conducted on the level of cognitive models, which underpin linguistic structure, determining its lexical-grammatical features and, consequently, the methods/transformations of translation. Synesthetic metaphors of hearing are addressed as linguistic units (free or phraseological phrases/utterances) which represent hearing sensations in terms of sensations of a different mode, where mode is understood as "a sign system interpretable because of specific perception process" which "would link modes one-to-one to five senses". Traditionally, cognitive scientists distinguish five basic senses: sight, hearing, touch, smell and taste, all of them being exteroceptive. In the hierarchy of mental structures, licencing the use of language, modes of senses correlate with the basic domains, distinguished by R. Langacker. A synesthetic metaphor is a mapping where both domains are basic, e.g., TASTE is TOUCH; SMELL is TOUCH/ TASTE/ TEMPERATURE. Application of methodological tools of cognitive translation analysis revealed 3 basic models of synesthetic metaphors of hearing senses and their specifications: SOUND/PITCH OF TONE is ORIENTATION IN SPACE such as UP/DOWN; SOUND/PITCH OF TONE is TOUCH/PRESSURE; SOUND/PITCH OF TONE is SIGHT. The most frequently actualised model is SOUND/PITCH OF TONE is ORIENTATION IN SPACE. It is followed by SOUND/PITCH OF TONE is SIGHT (specified by SOUND/PITCH OF TONE is SENSE OF OBJECT TEXTURE) and SOUND/PITCH OF TONE is SIGHT (specified by SOUND/PITCH OF TONE is COLOUR; PITCH OF TONE is BRIGHT/LIGHT COLOUR; SOUND/PITCH OF TONE is SENSE OF OBJECT SHAPE; SOUND/PITCH OF TONE is SENSE OF LITTLE/BIG OBJECT). The original synesthetic metaphorical models were revealed to be lost in 64 %; preserved in 32 % and substituted by different models in 4 % of translations. The most frequently lost model is SOUND/PITCH OF TONE is ORIENTATION IN SPACE; the most frequently preserved model is SOUND/PITCH OF TONE is TOUCH/PRESSURE; the model SOUND/PITCH OF TONE is SIGHT is sometimes substituted in translation.

Key words: description, cognitive model, modus, synesthetic metaphor, translation.

1. Вступ. Класичні теорії перекладу спираються на розуміння мови як семіотичного коду, що закорінений на конвенціональній співвіднесеності форми і значення, яке було впроваджене ще Ф. де Соссюром. В рамках класичної методології процес перекладу розглядається як декодування, кодування та продукування мовлення при перемиканні з одного коду на інший. При цьому постулюється, що «фонові знання» впливають на мовленнєві процеси та сприймаються як екстралінгвальний елемент. Аналіз перекладу та перекладацької діяльності здійснюється на рівні мовних/ мовленнєвих структур, виходячи з того, що мова та енциклопедичні знання являють собою різноsubstrатні сутності [4, с. 22]. З позицій когнітивної лінгвістики мова розглядається як когнітивний механізм, когнітивний інструмент – система знаків через яку репрезентується та трансформується інформація [13, с. 53]. Мова є невід'ємною частиною пізнання (когніції) та відображає такі властивості людини як загальні біологічні (перцептивні, сенсомоторні, орієнтація у просторі, здатність до логічного мислення) так і соціокогнітивні (здатність спільно фокусувати увагу на об'єкті, ідентифікувати аналогію між сутностями, розпізнавати інтенції, імітувати інтенціональні дії, тощо [12]). Методологічний базис когнітивної лінгвістики дає змогу встановити і описати когнітивне підґрунтя перекладацької діяльності. Застосування інструментарію когнітивного перекладацького аналізу для дослідження перекладацьких патернів синестезійних метафор слухових відчуттів складає **актуальність та новизну роботи.**

Мета цього дослідження полягає у виявленні когнітивних моделей, що лежать у підґрунті англійських метафоричних дескрипцій слухових відчуттів та їх українських перекладів.

Об'єктом нашого аналізу є англійські синтетичні метафоричні дескрипції слухових відчуттів та їх переклади українською мовою, а **предметом** – ментальні моделі, які визначають способи / прийоми перекладу таких дескрипцій.

Матеріалом пілотного дослідження є 500 метафоричних дескрипцій слухових відчуттів з роману Джоан Гарріс «Шоколад» та їх переклади українською мовою, виконані Володимиром Поляковим (українським перекладачем).

2. Основна частина. Відтворення англійських синестезійних метафор слухових відчуттів в українських перекладах. У психології та нейронауці **відчуття** тлумачиться як найпростіший психічний процес, який допомагає людині орієнтуватися в просторі, пізнавальний психічний процес відображення у мозку людини окремих властивостей предметів та явищ при їх безпосередній дії на органи відчуття, тобто канали по яких зовнішній світ проникає у свідомість людини [3]. Відчуття є початковим моментом сенсорно-моторної реакції, результатом свідомої діяльності, диференціації, виділення певних чуттєвих якостей в середині сприйняття [5, с. 211].

Відчуття розрізняють зі сприйняттям. **Сприйняття** – чуттєве пізнання певного предмету або явища; у сприйнятті перед нами, зазвичай, постає світ людей, речей, явищ, які сповнені для нас певного значення; між ними у нас на очах встановлюються різноманітні стосунки, в результаті

яких створюються обмірковані ситуації, свідками та учасниками яких ми є. **Відчуття** – це відображення окремої чуттєвої якості або недиференційовані та невизначені враження від оточуючого світу. **Відчуття та сприйняття це дві різні форми, два різних ставлення свідомості до предметної дійсності** [5, с. 212]. Фокусом нашого дослідження є саме відчуття, а не сприйняття.

Традиційно розрізняють **п'ять основних видів відчуттів**, а саме: *нюх, смак, дотик, слух та зір*. За місцем положення рецепторів розрізняють такі групи відчуттів: *інтерорецептивні* (інтерорецептори розташовані у внутрішніх органах; є найменш усвідомлюваними та близькими до емоційних станів людини), *пропріорецептивні* (розташовані в м'язах, сухожиллях та зчленуваннях, сигналізують про положення тіла у просторі, дають почуття рівноваги та статичності) та *екстерорецептивні*, які ще мають назву поверхневої чуттєвості (знаходяться на поверхні шкіри, відчувають подразнення, що йдуть ззовні; до них належать: *смак, нюх, шкірна чуттєвість – дотикова, температурна, відчуття болю, яке надходить ззовні, а також слух та зір*) [2, с. 104]. Відчуття також називають модусами або модальностями. **Модальність** або **модус** тлумачимо за Ч. Форсевілем як «*знакову систему, яка піддається інтерпретації, завдяки специфічному перцептивному процесу*», який «*пов'язує кожен із модусів з одним із п'яти відчуттів*» [6]. Відповідно, розрізняють п'ять основних модусів *нюх, смак, дотик, слух та зір*, і ці модуси є **суб'єктивним унікальним досвідом (кваліа)**, що відчуває та переживає мовець [1].

В ієрархії ментальних структур, які лежать в основі нашої мовленнєвої діяльності, модуси відчуттів співвідносні з **базовими доменами** досвіду, виділеними Р. Ленекером. **Домен** розуміється як концептуальна структура різного ступеню складності, яка забезпечує фонову інформацію, на основі якої можна зрозуміти значення мовного виразу, актуалізоване в дискурсі; іншими словами, домени служать контекстом (фоном) для виділення (профілювання) концептів [9, с. 147]. З іншого боку, концепти можуть служити доменами для інших концептів і, водночас, підтримуватися як одним доменом, так і кількома доменами [9, с. 152].

Р. Ленекер розмежовує **базові домени** (basic domains) і **абстрактні домени** (abstract domains). Це розмежування відбиває принцип втіленості концептуальних структур. Базові домени такі як ПРОСТІР (візуальна система; рух і позиція; сенсори шкіри, м'язів і кінцівок; вестибулярний апарат, розташований у слуховому каналі – опікується рухом і балансом), КОЛІР (візуальна система), ЗВУК / ВИСОТА ТОНУ (слухова система), ТЕМПЕРАТУРА (тактильна система), ТИСК (сенсори тиску шкіри, м'язів і кінцівок), БІЛЬ (відчуття пошкодження тканини нервами під шкірою), ЗАПАХ (ольфакторна система), ЧАС (відчуття часу), ЕМОЦІЯ (афектив-

на система) закорінені безпосередньо в тілесному досвіді людини. Вони організують примітивне репрезентаційне поле, необхідне для появи будь-якого концепту; формують об'єм концептуального потенціалу, який по-різному використовується конкретними концептами [9, с. 149].

Дескрипцію відчуття розуміємо як словосполучення/висловлювання, яке є мовною/мовленнєвою ілюстрацією чуттєвого сприйняття подразників певною групою рецепторів (запах, смак, форма чи колір об'єкта). Наприклад: *The coin was a little sticky (дотикова відчуття)*. *I can smell her perfume, something flowery (нюхові відчуття)*. *Its taste, which is both metallic and sweetly rotten, filled my mouth (смакові відчуття)*. *How can you bear them, with their loud voices and nursery manner? (слухові відчуття)*. *A slice of sunlight glanced off their backs one after the other as they ran – red-orange-green-blue – then they were gone. (зорові відчуття)*.

У фокусі нашої уваги знаходяться синтезійні метафоричні дескрипції **слухових відчуттів**, які репрезентують переживання відчуття одного модусу в термінах відчуття іншого модусу. Саме тому ми називаємо їх **синестезійними** за аналогією з психофізіологічним явищем синестезії. У психології таким явищем називають глибокі форми взаємодії органів відчуттів, при якій ці органи відчуттів «працюють» разом, та утворюють новий вид чуттєвості, який і отримав назву **синестезії** [2, с. 109].

Такі дескрипції є конвенційними мовними/мовленнєвими одиницями, а не фразеологізмами чи ідіомами. Вони є виявами конвенційної метафори, та, як правило, не усвідомлюються як метафори пересічними носіями мови, оскільки вони не мають яскраво вираженої образності, та досить часто вживаються у повсякденній комунікації. Конвенціональні метафори укорінені в свідомості представників лінгвокультури та відбивають не лише їх індивідуальний перцептивний досвід, а й специфіку лінгвокультури. Вони, зазвичай є культурно специфічні, тому що йдуть від того безпосереднього досвіду взаємодії з навколишнім середовищем який є природним саме для представників тієї чи іншої культури [4, с.24]. Наприклад: СМАК є ДОТИК (*The drink was sharp with lemon*); ЗАПАХ є ДОТИК (*greasy scent*) / СМАК (*bittersweet aroma*) / ТЕМПЕРАТУРА (*hot scent*).

Метафору тлумачимо за Дж. Лакоффом як когнітивний процес і результат когнітивної операції *мапування*; розуміння однієї сутності в термінах іншої; основну ментальну операцію, спосіб пізнання та структурування, оцінки та пояснення світу. Суть метафоричного мапування пояснюється в роботах З. Ковачеша, Дж. Лакоффа та М. Джонсона як проектування певних складників концептуальної структури, що використовується для метафоричного уподіб-

нення (цю структуру називають доменом або концептом джерела) на складові елементи концептуальної структури, які ідентифікують через це уподібнення (домен/концепт цілі) [4., с.24; 7, с. 7; 8, с.245]. Відповідно, сутність/ концепт/ домен А розуміють через сутність/ концепт/ домен В, а метафорична модель має вигляд «А є В». У випадку синтезійної метафори і джерельний, і цільовий домен є базовими доменами або модусами: модус А є модус В.

Методологічно робота спирається на доробок когнітивного перекладознавства, в межах якого аналіз перекладу здійснюється на рівні ментальних моделей, які забезпечують функціонування одиниць мови/мовлення та визначають їх структурно-семантичні властивості [7; 8; 9; 10].

Застосування інструментарію когнітивної метафори дозволило виявити 3 базових моделі синтезійних метафоричних дескрипцій слухових відчуттів та їх специфікації, а саме: ЗВУК є ОРІЄНТИР У ПРОСТОРИ НИЗ/ВЕРХ, ЗВУК є ДОТИК/ТИСК, ЗВУК є ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ. Було також проведено кількісний аналіз, який виявив частотність актуалізації англомовних синестезійних метафоричних моделей та частотність різних патернів перекладу цих метафоричних моделей.

Найчисельнішою виявилася синестезійна метафорична модель ЗВУК є ОРІЄНТИР У ПРОСТОРИ НИЗ/ВЕРХ (50% від усієї кількості досліджених метафоричних моделей). В цій моделі як домен цілі (ЗВУК), так і домен джерела (ОРІЄНТИР у ПРОСТОРИ) представлені базовими модусами відчуттів. В прикладах: *His voice was low; As I leave the room I hear the boy's voice again, low and hesitant; A woman's voice, high enough to shatter glass; My voice is high and childish* гучність і тембр голосу уподібнюється орієнтирам у просторі: низько – мала гучність, спокійний тембр; високо – велика гучність, неспокійний тембр.

За кількістю та частотністю актуалізації синестезійні метафоричні моделі ЗВУК є ДОТИК/ТИСК та ЗВУК є ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ майже не розрізняються (28% та 22% відповідно від загальної кількості проаналізованих дескрипцій). Аналізовану синестезійну метафоричну модель ЗВУК є ДОТИК/ТИСК можна побачити у прикладах: *To herself, head bent, voice so low it was no more than a breath against my hand, I knew it; When he spoke again it was with a caress in the voice*, в яких звукові відчуття уподібнюються відчуттю дотику повітря, коли людина відчуває чийсь подих на шиї та відчуттю ласкавого дотику. Синестезійна метафора ЗВУК є ДОТИК/ТИСК має специфікацію ЗВУК є ВІДЧУТТЯ ТЕКСТУРИ ОБ'ЄКТА, яку можна прослідкувати у прикладах: *His tone was silken with dislike; Her voice is crisp; Her voice metallic with self-loathing*, в яких звучання голосу (слухові відчуття) уподібнюються відчуттю на дотик текстури шовку або металу.

Найменш частотною є синестезійна метафорична модель ЗВУК є ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ, але ця мета-

форична модель представлена кількома специфікаціями А) ЗВУК є КОЛІР та Б) ІНТЕНСИВНІСТЬ ЗВУКУ є ІНТЕНСИВНІСТЬ СВІТЛА/КОЛЬОРУ, В) ЗВУК є ВІДЧУТТЯ ФОРМИ ОБ'ЄКТА, Г) ЗВУК є ВІДЧУТТЯ РОЗМІРУ ОБ'ЄКТА.

Специфікація метафоричної моделі ЗВУК є ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ – ЗВУК є КОЛІР простежується у наступних прикладах: *My voice, a shade too loud; Her voice was toneless; ...falling into a bright carillon*, в яких звучання голосу (слухові відчуття) уподібнюється зоровим відчуттям кольору. Специфікація метафоричної моделі ЗВУК є ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ – ІНТЕНСИВНІСТЬ ЗВУКУ є ІНТЕНСИВНІСТЬ СВІТЛА/КОЛЬОРУ мапує інтенсивність світла та кольору на інтенсивність слухових відчуттів. Наприклад: *My voice is bright; Her voice was dull*, де звучання голосу є гучний звук (інтенсивність звуку) та уявляється як яскраве світло і навпаки, слабкий, тихий звук – як темрява. Специфікація метафоричної моделі ЗВУК є ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ – ЗВУК є ВІДЧУТТЯ ФОРМИ ОБ'ЄКТА чітко простежується у прикладі: *'So I'm a coward,' she said in a loud, shapeless voice*, де звучання голосу (слухові відчуття) уподібнюються формі об'єкта, чітко окреслена форма об'єкта – звук чіткий, гучний, якщо форма об'єкта не чітко визначена, то і звук тихий і погано чутний. Специфікація метафоричної моделі ЗВУК є ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ – ЗВУК є ВІДЧУТТЯ РОЗМІРУ ОБ'ЄКТА представлена в наступному прикладі: *'Oh.' The little voice is doubtful. 'Even dogs?'*, де автор уподібнює звучання голосу (звукові відчуття) розміру об'єкта, а саме: великий розмір об'єкта – звук сильний, гучний, об'єкт малого розміру – звук тихий, слабкий.

Використовуючи методологію когнітивного перекладацького аналізу, за якою когнітивні моделі трактуються як когнітивні структури, що вже існують у свідомості людини (ментальні репрезентації: образ схеми, домени/фрейми), а когнітивні операції це «механізми, які використовує наш мозок для зберігання та відтворення інформації та для створення ментальних репрезентацій» [10, с. 85] нами було проведено когнітивний перекладацький аналіз, який виявив три перекладацьких патерни. Це – збереження, заміна та втрата синестезійної метафоричної моделі, а кількісний аналіз показав, які саме синестезійні метафоричні моделі частіше зберігаються/заміняються/втрачаються при перекладі. Було виявлено, що оригінальні синестезійні метафоричні моделі слухових відчуттів **втрачено у 64% перекладів, збережено у лише в 32% перекладів, замінено у 4% перекладів від їх загальної кількості**. Також було проведено кількісний аналіз застосування перекладацьких патернів за метафоричними моделями. В кожній з метафоричних моделей, що досліджувалися, було прораховано відсоток збережених, втрачених та заміненних моделей.

В синестезійній метафоричній моделі ЗВУК є ОРІЄНТИР У ПРОСТОРИ – НИЗ :: ВЕРХ втрата моделі

відбувається у 87,5% перекладів, збереження у 12,5% перекладів, в моделі ЗВУК є ДОТИК (66,6% - втрата, 33,4% - збереження), в моделі ЗВУК є КОЛІР (57,1% - втрата, 28,5% - збереження, 14,4% - заміна).

Найчастіше (87,5%) **втрачається** синестезійна модель ЗВУК є ОРІЄНТИР У ПРОСТОРИ - НИЗ :: ВЕРХ, яка лежить у підґрунті англійських конвенційних дескрипцій **low voice - high voice**. У прикладах: *She said in a low voice — Тихо сказала вона* - перекладач передає *low voice* за допомогою контекстуальної заміни, при цьому синестезійна метафорична модель втрачається. У прикладі: *His voice was low - Каже він тихо, вкражливо* контекстуальна заміна комбінується зі смисловим розвитком, оскільки низький голос асоціюється із вкрадливістю, але це також приводить до втрати синестезійної метафоричної моделі. У прикладі: *A woman's voice, high enough to shatter glass - Знову оглушливий жіночий вереск, від якого ледь не тріскають шибки* перекладач також використовує смисловий розвиток, при цьому високий голос передається як оглушливий, що також приводить до втрати синестезійної моделі. Ще один приклад втрати синестезійної метафоричної моделі: *My voice is high слухове через зорове and childish, not my own at all. — Я не... - Свій голос, що раптом став по-дитячому жалюгідним і писклявим*. У цьому випадку перекладач йде ще далі шляхом смислового розвитку і інтерпретує високий голос як жалюгідний і писклявий.

І хоча в українській мові немає ніяких обмежень щодо використання прямих відповідників (*low voice - низький голос - high voice високий голос*), у переважній більшості випадків вони не використовуються. Логічним припущенням є те, що у носіїв української мови синестезійна метафорична модель ЗВУК є ОРІЄНТИР У ПРОСТОРИ - НИЗ :: ВЕРХ є не настільки укоріненою, як у носіїв англійської мови. І саме цей фактор позначається на перекладацькому виборі.

Синестезійна метафорична модель ЗВУК є ДОТИК як правило, втрачається у перекладі (66,6%). Це яскраво видно в прикладі: *When he spoke again it was with a caress in the voice - Коли він знову заговорив, я почула в його голосі вкрадливі котячі нотки*. Перекладач вдається до смислового розвитку, переосмислюючи ласку як вкрадливість, хоча в оригіналі слухове відчуття (сприйняття голосу) уподібнюється відчуттю ласкавого дотику. Зареєстровані випадки втрати і специфікації моделі ЗВУК є ДОТИК - ЗВУК є ВІДЧУТТЯ ТЕКСТУРИ ОБ'ЄКТА. Ілюстрація цього процесу чітко простежується у наступних прикладах: *There was a kind of crispness in her voice, a studied casualness which masked a high level of tension - Голос по-особливому бадьорий, у манерах — напускна безтурботність, щоб сховати напругу; My voice was crisp. 'Muscat?' — Що тут відбувається? — суворо запитую я. — Щось із Мускатом?; Her voice is crisp and cold — сердито*

запитує Арманда. В оригіналі звук голосу описується в термінах відчуття *дотику до хрусткого об'єкта*. У перекладі у всіх трьох наведених прикладах синестезійна метафора втрачається і перекладач вдається до смислового розвитку. Відповідно, у різних контекстах *crisp* перекладається як *бадьорий, суворий і сердитий*.

Синестезійна метафорична модель ЗВУК є КОЛІР (ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ) втрачається у 57,1% перекладів. Приклад втрати метафоричної моделі ЗВУК є КОЛІР: *My voice, a shade too loud - говорю на тон вище*. В оригіналі автор передає слухові відчуття (звук голосу) через відчуття кольору (відтінку), а перекладач, вдаючись до контекстуальної заміни, втрачає синестезійну метафоричну модель. Специфікація метафоричної моделі ЗВУК є КОЛІР (ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ) - ЗВУК є ВІДЧУТТЯ ФОРМИ ОБ'ЄКТА повністю втрачається при перекладі, наприклад: *'So I'm a coward,' she said in a loud, shapeless voice - Вона зі злістю глянула на мене, скривила губи, намагаючись не розридатися й голосно, із тремтінням у голосі провадила: - Так, я боягузка*. В оригіналі автор передає слухові відчуття (відчуття голосу) через форму об'єкта, чітка форма об'єкта асоціюється з чітким, голосним звуком, а нечітка форма об'єкта - з невиразним, тихим звуком. Перекладач, застосовуючи смисловий розвиток, втрачає при перекладі метафоричну модель.

Перекладацький аналіз показав, що синестезійні метафори **зберігається** лише в 32% відсотках перекладів українською мовою. Серед них, найчастіше зберігається модель синестезійної метафори ЗВУК є ДОТИК (33,4%). Випадки збереження цієї моделі можна простежити на прикладі: *No. 'Her voice was firm 'I'm staying here with Vianne.' — Ні, — твердо сказала Жозефіна . — Я залишуся тут, з Віанюю*. В оригіналі відчуття звуку голосу уподібнюється відчуттю дотику до твердого предмету. У перекладі синестезійну метафору збережено і відповідну дескрипцію перекладено словниковим відповідником.

Є випадки збереження синестезійної метафоричної моделі ЗВУК є КОЛІР (ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ) (28,5%). Як приклад розглянемо специфікацію метафоричної моделі ЗВУК є ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ (ШИРОКИЙ/ВУЗЬКИЙ ОБ'ЄКТ): *'Oh.' The little voice is doubtful. 'Even dogs?' - О, - із сумнівом протягнула вона тоненьким голоском. - Навіть собаки?* В оригіналі слухове відчуття голосу дитини автор передає через розмір об'єкта (малий об'єкт), при перекладі синестезія зберігається і перекладач, застосовуючи прийом смислового розвитку, передає аналізоване словосполучення також синестезійною метафоричною моделлю уподібнюючи голос широкому/вузькому об'єкту.

Менш частотним є збереження синестезійної метафоричної моделі ЗВУК є ОРІЄНТИР У ПРОСТОРИ НИЗ/ВЕРХ (12,5%). Наприклад: *Actually the bells woke*

us. I hadn't realized quite how close we were to the church until I heard them, a single **low resonant drone** falling into a bright carillon dommm fla-di-dadi dommmm – on the downbeat. – Нас розбудив якийсь передзвін. Я й не здогадувалася, що наша крамничка стоїть так близько до церкви, поки не почула **низьке резонуюче «бом»**, яке одразу розчинилося в мелодійному передзвоні – «бом-м-м да-ді бом-м-м». Автор репрезентує слухове відчуття через відчуття орієнтації у просторі НИЗ/ВЕРХ, перекладач, вдаючись до перекладу за допомогою словникового відповідника чітко передає не лише зміст висловлювання, а й зберігає синестезійну метафоричну модель. Дескрипція *high voice* все ж таки в нечисельних випадках перекладається за допомогою прямого відповідника, що приводить до збереження синестезійної метафоричної моделі, наприклад: *My voice is high, shaking* – Кричу я **високим зривистим голосом**.

У 4% перекладів одна синтезійна метафорична модель **замінена** на іншу. Заміна відбувається між специфікаціями одного базового домена. Наприклад, метафорична модель ЗВУК є ДОТИК (ТЕКСТУРА ОБ'ЄКТА) при перекладі замінюється метафоричною моделлю ЗВУК є ТИСК (СИЛА ТИСКУ): *His voice is awed, sharp with sudden certainty* – Зненацька **з силою й благоговінням у голосі** прохає він. В оригіналі слухове відчуття уподібнюється відчуттю дотику, а саме відчуттю гостроти предмета. Перекладач, вдається до контекстуальної заміни та подає звук як силу тиску, тим самим змінюючи оригінальну метафоричну модель на ЗВУК є СИЛА ТИСКУ.

Були виявлені випадки, коли в оригіналі немає синестезійної метафоричної дескрипції, проте вона **з'являється** в перекладі. Наприклад: *'It's Jeannot. Her voice was toneless. 'His mother says he can't play with me any more.'* – Через Жано, - **голос у неї безбарвний**. В оригіналі маємо буквальну дескрипцію звучання невиразного голосу, але перекладач вдає-

ся до перекладу за допомогою смислового розвитку, тим самим застосувавши метафоричну дескрипцію ЗВУК є КОЛІР.

3. Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.

Таким чином, пілотне дослідження довело, що більшість оригінальних синтезійних метафор (64%) втрачається у процесі перекладу, найменш стійкими є моделі ЗВУК є ОРІЄНТИР У ПРОСТОРИ – ВЕРХ, ЗВУК є ДОТИК – ЗВУК є ВІДЧУТТЯ ТЕКСТУРИ ОБ'ЄКТА (ТВЕРДОГО ОБ'ЄКТА), лише частина яких зберігаються у перекладі. Зареєстровані випадки зміни метафоричної моделі при перекладі та появи метафоричної моделі при перекладі.

У проаналізованих випадках не можна сказати, що перекладач обмежений у своєму виборі структурно-семантичною специфікою мови перекладу, оскільки синтезійні метафори представлені конвенційними мовними/мовленнєвими виразами. Очевидно, причини слід шукати на рівні ментальних моделей, які визначають структуру і семантику метафоричних синестезійних дескрипцій в мові оригіналу і мові перекладу. І хоча синестезійні відчуття є універсальним психофізіологічним досвідом людини, очевидно, що навіть на такому базовому рівні біологічний досвід специфікується соціокультурним досвідом, що і позначається на специфіці синтезійних метафоричних моделей у носіїв англійської та української мов, які, відповідно, санкціонують різні метафоричні синтезійні дескрипції.

Доперспектив дослідження відносимо аналіз перекладацьких патернів дескрипцій відчуттів із залученням більшої кількості емпіричного матеріалу та творів інших авторів та інших жанрів сучасної англійської прози, а також вивчення мовних/мовленнєвих, когнітивних та культурологічних причин збереження, зміни або втрати метафоричних моделей при перекладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кваліа. Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Режим доступу]. – Access: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B0> (дата звернення 19.02.2019).
2. Лурия А. Р. Лекции по общей психологии / А. Р. Лурия. — СПб.: Питер, 2006. — 320 с.
3. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія : навч. посібник. Київ : МАУП, 2000. 256 с.
4. Мартинюк А.П. Відтворення англійських конвенціональних метафор емоцій в українських перекладах / Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2017. – Вип. 85. – С. 21–28.
5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии 2-е изд. СПб : Питер, 2002. 720 с.
6. Forceville Ch. Non-Verbal and Multimodal Metaphor in a Cognitivists Framework: Agendas for Research. Multimodal Metaphor. Applications of Cognitive Linguistics: Vol.11. Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 2009. P. 19 – 42.
7. Kovalenko L., Martynyuk A. English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. Advanced education, 2018, Iss. 10, p. 190-197, DOI: 10.20535/2410-8286.142723.
8. Köveçses Z. Metaphor: a practical introduction 2d ed. NY : Oxford Univ. Press, 2000. 223 p.
9. Lakoff G. Metaphors We Live by / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : Chicago Univ. Press, 2003. – 276 p.
10. Langacker R. W. Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1. Theoretical Prerequisites. Stanford: Stanford University Press, 1987. 516 p.
11. Ruiz De Mendoza F., Galera A., Cognitive Modelling. A Linguistic Perspective. Amsterdam: John Benjamins, 2014. 250p.

12. Tomasello M. Constructing a language: a usage-based theory of language acquisition / Tomasello. – Cambridge, MA : Harvard Univ . Press, 2003. –388 p.

СЛОВНИКИ ТА ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

13. Краткий словарь когнитивных терминов / Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г. – М.: Филологический факультет МГУ им. М. В. Ломоносова, 1996. – 248 с.

REFERENCES

1. Kvalia. Vikipediya. Vil`na ency`klopediya [Rezhy`m dostupu]. – Access: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B0> (date of application 19.02.2019).
2. Kovalenko L., Martynyuk A. English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. *Advanced education*, 2018, Iss. 10, p. 190-197, DOI: 10.20535/2410-8286.142723.
3. Lury`ya A. R. Lekcy`y` po obshhej psy`xology`y` [Lectures on the general psychology] — SPb.: Py`ter, 2006. — 320 s.
4. Maksy`menko S. D., Soloviyenko V. O. Zagal`na psy`xologiya [General psychology] : navch. posibny`k. Ky`yiv : MAUP, 2000. 256 s.
5. Marty`nyuk A.P. Vidtvorennya anglijs`ky`x konvencional`ny`x metafor emocij v ukrayins`ky`x perekladax [Reconstruction of English conventional metaphors of emotions in Ukrainian translations] / Visny`k Xarkivs`kogo nacional`nogo universy`tetu imeni V. N. Karazina. – 2017. – Vy`p. 85. – S. 21–28.
6. Ruby`nshtejn S. L. Osnovy obshhej psy`xology`y` [Grounds of general psychology] 2-e y`zd. SPb : Py`ter, 2002. 720 s.
7. Forceville Ch. Non-Verbal and Multimodal Metaphor in a Cognitivists Framework: Agendas for Research. *Multimodal Metaphor. Applications of Cognitive Linguistics: Vol.11.* Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 2009. P. 19 – 42.
8. Kövečses Z. *Metaphor: a practical introduction* 2d ed. NY : Oxford Univ. Press, 2000. 223 p.
9. Lakoff G. *Metaphors We Live by* / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : Chicago Univ. Press, 2003. – 276 p.
10. Langacker R. W. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1. Theoretical Prerequisites.* Stanford: Stanford University Press, 1987. 516 p.
11. Ruiz De Mendoza F, Galera A., *Cognitive Modelling. A Linguistic Perspective.* Amsterdam: John Benjamins, 2014. 250p.
12. Tomasello M. Constructing a language: a usage-based theory of language acquisition / Tomasello. – Cambridge, MA : Harvard Univ . Press, 2003. –388 p.
13. Kratky`j slovar` kogny`ty`vnyx termy`nov / Kubryakova E. S., Dem`yankov V. Z., Pankracz Yu. G., Luzy`na L. G. – М.: Fy`logy`chesky`j fakul`tet MGU y`m. M. V. Lomonosova, 1996. – 248 s.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ / INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Жулавская Ольга Александровна – кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры германской филологии Сумского государственного университета; e-mail: o.gulawskay@gf.sumdu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3132-6877>; GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com.ua/citations?user=OPOP_rIAAAAJ&hl=ru; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Olha_Zhulavska

Zhulavska Olha – PhD in Philology, Associate Professor at the Department of Germanic Philology of Sumy State University; e-mail: o.gulawskay@gf.sumdu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3132-6877>; GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com.ua/citations?user=OPOP_rIAAAAJ&hl=ru; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Olha_Zhulavska